

ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMALARI¹

NARRATIVE AND LIFE STORY RESEARCHES

Muhammet Hamdi MÜCEVHER*

* Öğr. Gör. Dr. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Uluborlu Selahattin Karasoy Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, mhmucevher@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3474-5073>

ÖZ

Anlatı araştırması ve onun türlerinden olan hayat hikâyesi araştırması, az bilinen ve kullanılan nitel araştırma yaklaşımlarından birisi olmasına rağmen yakın zamanda tercih edilmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte, yapılan çalışmalar, bu yaklaşımların nasıl uygulanacağını bilinmediğini ve kullanımlarında bir bütünlük olmadığını göstermektedir. Bu çalışmada, anlatı ve hayat hikâyesi araştırmalarının ne olduğu, hangi amaçla kullanıldığı, nasıl uygulandığı ve analiz sürecinin nasıl işlediği ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Böylece, bu yöntemleri kullanacak araştırmacılar için bir çerçeve oluşturulması ve yeni araştırmaların yapılması amaçlanmaktadır.

Çalışmada öncelikle, anlatı araştırması tanıtıldıktan sonra karakteristik özelliklerine, dikkat edilmesi gereken hususlarına, zorluklarına ve türlerine değinilmiştir. Ardından hayat hikâyesi araştırması tanıtılarak bu desenin nasıl uygulandığı, kritik noktaları, kriterleri ve yararlarından söz edilmiştir. Çalışmanın devamında anlatı ve hayat hikâyesi araştırmalarında veri toplama yöntemi ve süreci, katılımcı seçimi, analiz süreci, geçerlik ve güvenilirliğin nasıl olacağı ortaya konulmuştur. Son olarak bu iki yaklaşımın sınırlılıkları ve araştırmacıların bürünmeleri gereken rol belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anlatı Araştırması, Hayat Hikâyesi Araştırması, Yaşam Öyküsü Araştırması

Jel Kodları: B00, M10, M12, M19

ABSTRACT

Although narrative research and life story research is one of the least known and used qualitative research approaches, it has recently started to be preferred and widespread. However, studies show that it is not known how to apply these approaches and there is no integrity in their use. In this study, information about the definition, purpose, application and analysis process of narrative and life story research is presented. Thus, it is aimed to establish a framework for researchers who will use these methods and to conduct new researches.

For this purpose, narrative research was introduced in the study. Characteristic features, issues to be considered, difficulties and types are mentioned. Later, life story research was introduced. How it is applied, its critical points, criteria and benefits are mentioned. In the continuation of the study, in the narrative and life story researches, data collection method, data collection process, participant selection, analysis process, validity and reliability issues have been elaborated. Then, the limitations of these two methods and the role that the researchers should have were specified.

Keywords: Narrative Research, Life Story Research

Jel Codes: B00, M10, M12, M19

¹ Bu makale, Muhammet Hamdi Mücevher'in Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında sunduğu "Başarılı Yöneticilerin Hayat Hikâyeleri ve Yöneticilik Gelişimlerine Yansımaları: Nitel Bir Araştırma" isimli doktora tezinin metodoloji bölümünden türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Araştırma deseni, veri toplama yöntemi, analiz yöntemi ve örneklem seçiminde esnek olunması ve araştırma deseninin zamanla belirmesi (Creswell, 2016: 47; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 45-47), nitel araştırmanın en belirgin özelliklerindedir. Yani nitel araştırmalarda genel ve standart yaklaşımlar söz konusu değildir. Yapılan her araştırmanın, kendine özgü bir araştırma deseni ve analizi olabilir. Bu yönüyle bireyleri ve bireylerin yaşamını odak noktasına alması (Creswell, 2016: 121-122) bakımından anlatı araştırması, diğer desenlerden ayrılmaktadır. Bu birey, *sıradan bir insan* olabileceği gibi *seçkin bir kariyere sahip* ya da *ulusal düzeyde dikkat çeken birisi* de olabilir (Creswell, 2016: 122). Bu çalışmada, bireylerin yaşamlarını kendine inceleme konusu yapan genelde anlatı araştırması (öyküsel araştırma/hikâye analizi); özelde ise anlatı araştırmasının türlerinden olan hayat hikâyesi araştırması (yaşam öyküsü araştırması) tanıtılacaktır. Özellikle uygulama ve analiz süreci bakımından kendine özgü yaklaşımlar olan anlatı ve hayat hikâyesi araştırmalarının tanıtılması ve araştırma sürecinin bir bütün olarak ortaya konması, bu yöntemlerin kullanımını teşvik edecektir.

2. ANLATI ARAŞTIRMASI

Anlamlandırmanın en eski ve en doğal şekli, hikâyelerdir (Jonassen ve Hernandez-Serrano, 2002: 66; Akt. Merriam, 2015: 31). “Öykü” olarak da bilinen hikâyelerin, nitel araştırmalarda veri kaynağı olarak popüler hale geldiğini vurgulayan Merriam (2015: 31), hikâyelerin deneyimlerimizi nasıl algıladığımızın ve diğerleriyle nasıl iletişim kurduğumuzun ifadesi olduğunu ve bu sayede dünyamızı algıladığımızı aktarmaktadır. Sönmez ve Alacapınar (2014: 83), anlatı yerine öyküleme tanımını seçmektedir. Hikâye analizinin teorik temellerinin, sosyokültürel teorinin: insanın öğrenmesi ve gelişimi yalnız ve izole bir ortamda olmaz aksine sosyal ve kültürel çevre içinde karşılıklı etkileşimle gerçekleşir, temel varsayımına dayandığını

aktaran Güler ve diğerleri (2015: 284-285), anlatı araştırmasını ifade etmek için “öykü” yerine “hikâye” kelimesini kullanmakta ve hikâyenin; kişilerin kendi hayatlarıyla ilgili diğer insanlarla paylaştığı başlarından geçen anekdot, kısa öykü, hayat biyografisi olabileceğini söylemektedir. Kişisel anlatı, aile hikâyeleri, intihar notları, duvar yazıları ve hayat hikâyelerinden oluşabilecek anlatı araştırmaları, bir veya birkaç kişinin deneyimini aktarmanın ötesinde sosyal ve kültürel yapının ipuçlarını da vermektedir (Bal, 2016: 106).

Hikâyelerden oluşan ve edebiyat, tarih, antropoloji, sosyoloji, toplumbilim ve eğitim gibi çeşitli disiplinlerden beslenen (Creswell, 2016: 104) anlatı araştırmasını, insanların belirli konuya ya da olguya dair yükledikleri anlamların hikâyeler ile anlatılması şeklinde tanımlayan Gürbüz ve Şahin (2016: 114), hikâyelerin, sembolik ve duygusal olarak güçlü anlatılar olması bakımından araştırmalarda bir yöntem olarak kullanılabilmesini söylemektedir. Anlatı araştırmasını, “bir veya daha fazla kişinin deneyimlerinin araştırma konusu yapılarak yaşam öykülerinin bir araya getirilmesi ve deneyimlerde yüklü anlamların kronolojik olarak sıralanması” ve “bir olay veya birbiriyle kronolojik ilişkisi bulunan olaylar hakkında yazılı metinler veya konuşmalar şeklinde yorumlanan bir nitel araştırma deseni” olarak tanımlayan Bal (2016: 106) ise bu araştırmanın bir hastalığın hikâye edilmesinden yaşam öyküsünün analiz edilmesine kadar farklı konuları ele alabileceğini söylemiştir. İnsanların, başlarından geçen olayları ve deneyimleri belli bir mantık içerisinde algıladıklarını, olayların oluş sırasına göre ve neden-sonuç ilişkisi içerisinde kaydettiklerini ve hikâyeler şeklinde paylaştıklarını aktaran Güler ve diğerleri (2015: 284), burada dikkat edilmesi gereken nokta olarak; insanların aktardıkları hikâyelerin, onların o hikâyelere yükledikleri anlam, duygu ve düşünceye göre şekillenmiş gerçekler olduğunu vurgulamaktadır.

Bir yöntem olarak anlatı araştırmasının, bireylerin anlattıkları öykülerden ve yaşadıklarını söyledikleri deneyimlerinden oluştuğunu söyleyen Creswell (2016: 70), bu yöntemin uygulanmasının; bir ya da birden fazla bireyin deneyimlerini araştırmayı, bu bireylerin yaşam öykülerinden veri toplamayı, kişisel deneyimleri rapor etmeyi ve bu deneyimlerin içerdiği anlamları kronolojik olarak sunmayı veya hayatın aşamalarını kullanmayı içerdiğini aktarmaktadır. Bu uygulama yapılırken bir veya birden fazla yaşanmışlığın veya tanıklığın, bir düzen içerisinde, toplumsal ve tarihsel bağlamda sunulması önemlidir (Bal, 2016: 109). Bu yönü ile anlatı araştırması, bize insan davranışlarını anlamada hem kişi, yer ve zaman etkileşimini birlikte değerlendirme hem de sürekli değişim ve gelişim içinde olan kişisel deneyimleri analiz etme imkânı tanımaktadır (Güler vd., 2015: 285).

Anlatı araştırmasının sınırlarını belirleyen çeşitli karakteristik özellikleri vardır. Creswell (2016: 71-72)'e göre anlatı hikâyelerinin özellikleri şu şekilde ifade edilebilir;

- Dokümanlar ve mülakatlar vasıtasıyla yaşanmış deneyimlerle ilgili hikâyeler toplar,
- Bireylerin deneyimlerini konu edinmekte ve onların kimliklerine ve kendilerini nasıl gördüklerine ışık tutabilmektedir,
- En başta mülakatlar olmak üzere gözlem, dokümanlar, resimler ve diğer nitel veriler olmak üzere çeşitli veri toplama teknikleri kullanılarak elde edilmektedir,
- Belirli bir kronolojik sıralamaya tâbi tutulur,
- Neler söylendiğine (tematik), söylenenlerin arkasında yatan gerçeklere ya da söylenenlerin doğasına (yapısal) ve hikâye doğrultusunda kimin yönlendirildiğine bağlı olarak gerçekleştirilen (diyalojik/performans) olmak üzere

çeşitli şekillerde analiz edilebilmektedir,

- Dönüm noktaları, gerginlik ve duraklamaları içermektedir,
- Belirli yer ve durumlarda ortaya çıktığı için araştırmacının bir yerdeki hikâyeyi anlatması için bağlam önem arz etmektedir.

Riessman (2008) ve Clandinin ve Connolly (2000: 20)'den aktarıldığına göre Creswell (2016: 74-76), özellikle veri toplama süreci ve analizi hakkında anlatı araştırmasında dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde sıralamaktadır;

- Anlatı araştırması tek bir kişi ya da az sayıda kişinin yaşam deneyimlerinin detaylı şekilde tasvir edildiği durumlar için uygun olması açısından araştırma probleminin anlatı araştırmasına uygun olup olmadığını belirleyin,
- Bir hikâyesi veya deneyimiyle ilgili söyleyecek sözü olan kişi ya da kişileri seçerek hikâyelerini öğrenmek için gerektiği kadar zaman ayırın,
- Veri toplama ve kaydetme işlemlerinin farklı şekillerde nasıl yapılabileceğini düşünün,
- Anlatı araştırmacıları, bireysel hikâyeleri katılımcıların kişisel deneyimleri, kültürleri ve tarihsel bağlamları içerisinde ele alması gerektiğinden hikâyelerin bağlamı ile ilgili bilgi toplayın,
- Araştırmacı olarak süreç içinde aktif rol alarak katılımcıların hikâyelerini yeniden düzenleyin, yani yeniden hikâyeleyin,
- Katılımcılarla, onları araştırmaya dâhil ederek işbirliği yapın.

Anlatı araştırmasında veri toplamanın, bir görüşme veya otobiyografi yoluyla ya da diğer edebi yollarla bir hayat hikâyesinden veya gözlemlerini yazan ve daha sonra bunları öyküye ya da bir dizi kişisel mektuplara dönüştüren bir antropoloğun notları gibi çeşitli yöntemlerle olabileceğini

söyleyen Sart (2015: 136-138), anlatıların, belli bir kitle için oluşturulmaları sebebiyle sosyal yönleri olduğunu, hatta güce sahip olan kişiler ve grupların da hedeflerine ulaşmak için hikâyeler yarattıklarından bahsetmekte ve buna örnek olarak; “Bush ve Blair hükümetlerinin, Irak’a müdahalede halktan destek kazanmak ve müdahale için zemin oluşturmak adına Irak’ta kitle imha silahları olduğu ile ilgili bir hikâye oluşturmalarını” göstermektedir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse anlatı araştırması, bireylerin hikâyelerini anlatmakta ve bireylerin hayatlarıyla ilgili kişisel, sosyal ve tarihsel bağlamda temalar sunmaktadır (Bal, 2016: 108). Kullanılması zor bir araştırma olan anlatı araştırması, bazı zorlukları da içermektedir. Creswell (2016: 76), anlatı araştırmasının zorluklarını şu şekilde sıralamıştır;

- Araştırmacının katılımcı ile ilgili yoğun veri toplaması gerekmektedir,
- Katılımcıların içinde yaşadıkları ortamın iyi anlaşılması gerekmektedir,
- Birey deneyimlerini ortaya çıkarabilmek için farklı bakış açılarına sahip bir anlayış gerekmektedir,
- Katılımcılarla aktif iş birliği gerekmektedir,
- Bireysel hikâyelerin toplanması, analiz edilmesi ve anlatılmasında birçok sorun ortaya çıkabilmektedir.

2.1. Anlatı Araştırması Türleri

Biyografik araştırma, hayat hikâyesi, otoetnografi, otobiyografi, destanlar ve sözlü tarih olmak üzere anlatı araştırmasının türleri vardır (Creswell, 2016: 73; Merriam, 2015: 31). Bunlardan en yaygın olanlarına değinmek gerekirse; öznelerin algı ve bakış açıları yerine deneyimlerine odaklanan *biyografik araştırma*, bir araştırmacının araştırma konusu yaptığı bir kişinin yaşamındaki deneyimleri kaydettiği ve yazdığı anlatı araştırması çeşididir (Güvercin, 2015: 172; Creswell, 2016: 73; Bal, 2016: 107). Bu araştırma yöntemine göre, aile ve yaşam

hikâyeleri gibi bireysel deneyimler, psikolojik, sosyal, kültürel ve politik bağlamıyla ele alınarak nitel metotlarla değerlendirilir (Güvercin, 2015: 172-173). Araştırmaya konu olan bireylerin kendisi tarafından kaydedilen ve yazılan (Ellis, 2004; Muncey, 2010; Akt. Creswell, 2016: 73; Bal, 2016: 107) bir anlatı türü olan *otoetnografi araştırması* ise yazarın kendisi hakkında bilgi sunduğu gibi hikâyenin gerçekleştiği ortama ait kültürel ve sosyal figürler hakkında ipuçları da verir (Creswell, 2016: 73). Örneğin bir işgörenin çalışma hayatındaki yaşadığı olayları ve deneyimleri kaydetmesi ve bunu başkaları ile paylaşması, çalışma yaşamı ile ilgili birçok olumlu ve olumsuz durumların başkaları tarafından bilinmesini sağlayacaktır.

Hayat hikâyesi (yaşam öyküsü) araştırması, bir araştırmacı tarafından bir ya da birkaç birey ile ilgili bütün yaşantısının taranarak resmedilmeye çalışıldığı ve kişisel deneyimleri yansıtılarak yazıldığı anlatı türüdür (Denzin, 1989; Akt. Creswell, 2016: 73; Bal, 2016: 107). Son olarak *sözlü tarih araştırması*, olaylar ve olayların sebep ve sonuçlarına dair bir ya da birkaç kişiden sağlanan kişisel düşünceleri içeren bir anlatı şeklidir (Bal, 2016: 107; Creswell, 2016: 73). Çeşitli kurumlar ya da örgütler hakkında ya da sınıfta öğrenciler veya öğretmenlerce anlatılan hikâyelerin belli bir bağlamda sunulması sözlü tarih için örnek gösterilebilir (Creswell, 2016: 73; Ollerenshaw ve Creswell, 2002; Akt. Creswell, 2016: 73).

Anlatı çeşitlerinden biyografi ile yaşam öyküsü birbirine benzese de biyografi; çoğu zaman araştırma konusu yapılan kişiyi yakından tanıyan araştırmacı tarafından araştırılan kişiyle (genelde edebiyatçılar, siyasetçiler, bilim adamları gibi meşhur bireyler) ilgili bilgi ve belgelere ulaşarak ya da kendisiyle görüşülerek elde edilen bilgileri içeren anlatı türü iken; yaşam öyküsü; meşhur bireylerin yanında herkesi kapsayabilir ve araştırılan kişi ya da kişilerin kendi ağzından hayatının önemli kesitleri ve deneyimlerinin aktarıldığı ve olayların veya koşulların neden ve

sonuçlarının öne çıkarıldığı, sosyal ve tarihsel bağlamı olan anlatı araştırması çeşididir (Bal, 2016: 107). Meseleye farklı bir perspektiften bakarak bu karışıklığı farklı bir şekilde çözerek anlatı, yaşam öyküsü, sözlü tarih ve biyografiyi aynı sepete koyan ve hepsini yaşam tarihi araştırması içinde değerlendiren Glesne (2012: 27)'ye göre araştırmacı, bazen bir kültürü bazen de bir grubu temsil eden bir hayatın ya da farklı hayatların öykülerini yansıtmak için görüşmeler gerçekleştirir.

3. HAYAT HİKÂYESİ (YAŞAM ÖYKÜSÜ) ARAŞTIRMASI

Hayat hikâyesi çalışmalarının psikanaliz alanında yapılan çalışmalara dayandığını, özellikle 1910'lu yıllarda Freud'un tedavi yöntemi olarak katarsisi² kullanması ve devamında Adler ve Jung gibi psikologların kendilerine özgü bireyleri tanıma metotları geliştirmeleriyle bir yöntem olarak yaygınlaştığını söyleyen Bulut (2014) ve Güvercin (2015), 1920-30'lu yıllarda antropoloji alanında popüler hale gelen ilk yaşam öyküsü biyografilerinin, Amerikan Kızılderili şeflerin hayat hikâyelerini inceleyen çalışmalar olduğunu, bir müddet sonra sosyoloji ve edebiyat alanında kullanılmaya başlayan bu yöntemin, 20. yy'ın başlarında sıradan insanların yaşamını konu almasıyla birlikte sosyal bilimlerde, özellikle Şikago Okulu'nun şehir hayatıyla ilgili çalışmaları ve Thomas ve Znaniecki (1918-1921)'in Polonyalı göçmen çiftçilerle yaptığı araştırmayla popüler hale geldiğini aktarmıştır. Günümüzde ise sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve eğitim gibi pek çok disiplin ve disiplinler arasında bir yaklaşım olarak kullanılmaya devam eden yaşam öyküsü araştırmaları; motivasyon (Emmons, 1986), insan hayatı ve kimlik gelişimi (McAdams ve Ochberg, 1988), klinik çalışmaları (White ve Epston, 1990), yaşam hikâyeleri ve insan davranışları (Mischel ve Shoda, 1995) ve öğretmenlerin yaşamları, kariyerleri ve öğretim teknikleri

(Goodson, 1997) gibi konularda kendini göstermektedir.

Görüldüğü gibi hayat hikâyesi araştırması, oldukça eski ve tanınmış bir nitel yaklaşım çeşidi olan ve İngilizce literatürde "life story inquiry", Türkçe yazında "yaşam öyküsü", "hayat hikâyesi" ya da "yaşam hikâyesi" araştırması olarak ifade edilen bir anlatı desenidir. Yaşam öyküsü araştırması, bireyin tüm yaşantılarını onun zenginliğinin bir parçası olarak kabul eden, bireyleri kendi tarihsel süreçleri içerisinde gelişimsel olarak ele alan, bireylerin yaşamış oldukları tecrübeleri odak noktasına koyan, bireylerin yaşantılarına yükledikleri öznel anlamları kendi bakış açılarıyla yansıtan bir yöntemdir (Bulut, 2014). Yaşam hikâyesinin, bir bakıma, bireylerin olay veya durumlar ile ilgili kişisel deneyimlerini ve öznel yorumlarını kayıt altına almayı kapsadığını ifade eden Gürbüz ve Şahin (2016: 423), kısaca yaşam hikâyesini, kişilerin yaşamları hakkında nitel veri toplama teknikleri vasıtasıyla görüşme olarak tanımlamaktadır. Anlatı yaklaşımına göre hayat hikâyesini, hikâye anlatan kişi tarafından algılanan ve yorumlanan olayların tezahürü ve ifadesi olarak tanımlayan Shamir ve diğerleri (2005)'ne göre yaşam öyküsünde, gerçekliğin inşası gerçeklerle daha az, anlamlarla daha çok ilgilidir. Atkinson (2002), hayat hikâyesi araştırmasının, bireyin en büyük mücadelelerinin ve zaferlerinin ne olduğu, en derin değerlerinin nerede bulunduğu, arayışlarının ne olduğu ve nerede kırılabileceği gibi konularda ipuçları sağlayabildiğini ifade etmektedir.

Bu konuda çok yoğun çalışmalar yapan McAdams, bir görüşme formatı (McAdams, 1995; McAdams, 2008) geliştirerek, hayat hikâyesi araştırmasının nasıl yapılması gerektiği ile ilgili bir çerçeve sunmuştur. Bireylerin tüm yaşamını çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere üç döneme ayıran McAdams (1995; 2008), her dönemin kendine has yüksek ve düşük anları ya da mücadele ve mutlulukları olabileceğinden bahsetmiştir. Yaşam öyküsü araştırmasının, bir ya da iki saat süren bir dizi yüz yüze derinlemesine

² Katarsis, bireylerin en gizli duygularını serbest şekilde ifade ederek rahatlamadıkları bir yöntemdir.

görüşmeden oluştuğunu, serbest sohbet havasında geçtiğini, bireyin hayatı hakkında bilgi edinmek için açık uçlu sorulardan oluştuğunu ve kişiye hayatını anlatırken geçmiş yaşamını ve anılarını yeniden yapılandırma imkânı tanıdığını aktaran Bulut (2014), anlatım sürecinde, hayatları hoş olmayan olaylarla dolu olsa bile hikâyeleri konusunda katılımcıların cesaretlendirilmesi, hassas konularda oluşacak psikolojik risklerle ilgili tedbir alınması, gerekirse önceden bilgi edinerek katılımcıların bu sürece hazırlanması ve gerekli görüldüğü yerlerde daha zengin bir içerik almak ve açıklayıcı olmak için araya girilmesi, fakat yapılabiliirse hiç araya girmeden doğal akışına bırakılması gerektiğini söylemektedir. Yaşam hikâyesi tekniğinde, araştırmacının bir araştırma sorusu belirlemesinin veya belirli bir olay ya da olguyu esas almasının örnekleme dâhil edilecek kişi ya da kişilerle doğru bir şekilde etkileşime geçmesi için faydalı olacağını söyleyen Gürbüz ve Şahin (2016: 423) ise *hayat hikâyesi araştırması için veri toplamada*, yapılandırılmış araçlar kullanılabildiği gibi yapılandırılmamış araçların da kullanılabileceğini ifade etmiştir. İlave olarak *hayat hikâyesi araştırmalarında verilerin tasnifi, analizi ve yorumlamasında* standart bir yaklaşım olmadığını vurgulayan Gürbüz ve Şahin (2016: 423), yine de araştırmacının, araştırma konusu olan olay ya da olgu ile ilgili bulgularını ortaya koyması ve çıkarımlar ya da genellemelere ulaşması gerektiğini aktarmaktadır.

Hayat hikâyesi konusunda çok eski çalışmaları ile tanınan Dolard (1935), bir çerçeve belirlemek adına hayat hikâyesi araştırmasının kritik noktalarına dikkat çekmiştir. Buna göre yaşam öyküsü (Dolard, 1935);

- Kültürel bir olaydır,
- Kültürün uzun süreli etkisi ışığında ele alınmalıdır,
- Bilimsel araştırma yöntemleri içerisinde olduğu için tarafsızlığa ve bilimselliğe önem verilmelidir,

- Kimin için yazıldığı (eğitim, politika, tarih, edebiyat ve psikoloji alanındaki aktör ya da kahramanlar olabilir) ve yazılış amacı göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

Dolard (1935), ayrıca nitelikli bir hayat hikâyesi araştırması için 7 kriter belirlemiştir;

1. Katılımcılar, yaşadıkları kültür içinde değerlendirilmelidir,
2. Ele alınan olaylar ve hareketler sosyal yönüyle toplumla ilgili olmalıdır,
3. Kültürün yansıtılmasında ailenin önemi yadsınmamalıdır,
4. Özgün yaşantıların sosyal yaşantıya dönüşümü yansıtılmalıdır,
5. Çocukluktan yetişkinliğe kadar devam eden tecrübeler, birbiri ile bağlantılı bir bütündür,
6. Sosyal durum, devamlı bir şekilde önemli bir faktör olarak görülmemelidir,
7. Yaşam öyküsü, kavramlaştırılmalı ve organize edilerek sunulmalıdır.

Bireylerin yaşantılarını çok farklı açılardan görme olanağı tanıyan (Bulut, 2014) hayat hikâyesi yönteminin olası yararları vardır. Atkinson (2002: 127-128)'a göre hayat hikâyesi araştırmasının yararları, katılımcıların;

1. Duygu ve deneyimlerini, daha fazla netleştirmesi ve yaşantılarına daha fazla anlam kazandırmasını,
2. Kendileriyle ilgili bilgisinin, inancının ve saygısının artmasını,
3. Değerli yaşantıların ve iç görülerin başkalarıyla paylaşılmasını,
4. Hikâyelerini başkalarıyla paylaşarak neşe, iç huzur ve memnuniyet yaşamasını,
5. Hikâyelerini anlatarak sıkıntı ve kederini deşarz etme yoluyla iyileşme yaşamasını,
6. Hikâyelerinin daha açık ve farklı açılardan görülmesini sağlayarak

belki de başkalarına ilham olmalarını,

7. Başkalarının daha önce hiç tanımadıkları ve fark edemedikleri yönleriyle tanıma olanağı sağlamasını,
8. Hikâyelerini anlamasını, hikâyelerini nasıl daha iyi anlatmak ve sonlandırmak istediklerine fırsat tanınmasını ve geçmişlerini ve bugünlerini anlayarak gelecekleriyle ilgili hedeflerine daha iyi bir bakış açısı getirmelerini sağlamasıdır.

Bu yararların yanında ayrıca hayat hikâyesi metodu, bir kendinden doğrulama metodu (Shamir ve Eilam, 2005) olduğu için farklı bir fayda da sağlamaktadır. Örneğin yöneticilik ya da liderlik çalışmalarında; tarzlar, davranışlar ya da özellikler incelenirken genellikle takipçilerin algılarına başvurulur. Ama hayat hikâyesi metodu, araştırma konusu yapılan yönetici ya da liderlerin bizzat kendilerine başvurarak hayatlarına ve hayatlarındaki deneyimlere ve olaylara odaklanacağı için bu yönüyle bir kendinden doğrulama metodu olacaktır. Kullanılan yöntem, bu açıdan da bir avantaj sağlamaktadır.

4. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASINDA VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Anlatı araştırmalarında genellikle mülakat, hikâye anlatma, sözlü tarih, otobiyografi, biyografi ve gözlem kayıtları gibi veri toplama araçları kullanılır (Gürbüz ve Şahin, 2016: 114). Sart (2015: 136), görüşme, otobiyografi, günlük, konuşma ve sözlü hayat hikâyeleri gibi veri toplama yöntemlerinden bahsederken; Creswell (2016: 149) ise dokümanlar ve arşiv materyali, mülakatlar (görüşmeler), günlük, gözlem ve günlük sohbet gibi araçlardan bahsetmektedir. Bu veri toplama tekniklerinden gözlem ve mülakatın, araştırmacılar tarafından daha çok kullanıldığı söylenebilir. Söz konusu tekniklerle elde edilen anlatılar ilk elden anlatılar olabileceği gibi ikinci elden

anlatılar da olabilir. *İlk elden anlatılar*, bireylerin kendileri hakkında anlattıkları hikâyeler ve edindikleri deneyimlerden oluşurken; *ikinci elden anlatılar*, biyografi gibi diğer insanların anlattıkları veya birçok yaşamı temsil eden toplu hikâyeler olabilir (Creswell, 2016: 150). İlk elden anlatılar, bazen nitel araştırmada verinin temel biçimini oluşturmaktadır (Sart, 2015: 142). İlk elden anlatı olan, katılımcılarla birebir mülakat şeklinde gerçekleştirilen derinlemesine görüşme, daha çok tercih edilmektedir. Görüşme, önceden hazırlanan soruların bir düzen içinde görüşme gerçekleştirilecek kişiye sorulması ve cevapların alınması şeklinde gerçekleşen sosyal bir etkileşim olarak tanımlanabilir (Rubin ve Rubin, 1995; Akt. Demir, 2011: 279). Amacı özel bilgi toplamak olan görüşmeyi, görüşmeci ve katılımcının birlikte yer aldığı, araştırma konusu ile ilgili hazırlanan sorularla (görüşme kılavuzu) birlikte konuşma süreci olarak tanımlamak da mümkündür (DeMarrais, 2004: 55; Akt. Merriam, 2015: 85). Esnekliği, cevap oranının yüksekliği, sözel olmayan davranışları ve anlık tepkileri görme imkânı tanınması, ortam üzerinde kontrol ve derinlemesine bilgi sağlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 124-125) gibi güçlü yönlerinden dolayı daha çok tercih edilen derinlemesine görüşme, en uygun veri toplama tekniği olarak durmaktadır.

Bire bir yapılabildiği gibi bir grup katılımcı ile bir arada gerçekleştirilen odak grup görüşmesi şeklinde de yapılan görüşmelerin, *yapılandırılmış*, *yarı yapılandırılmış* ve *yapılandırılmamış* olmak üzere üç çeşidi vardır (Merriam, 2015: 87-91; Gürbüz ve Şahin, 2016: 187-188; Demir, 2011: 279-280; Saruhan ve Özdemirci, 2016: 333; Sönmez ve Alacapınar, 2014: 152). Anlatı araştırmasında hikâyelerin, hem yapılandırılmış hem de yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri ile toplanabileceğini söyleyen Sart (2015: 142), katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar yoluyla hikâyelerini oluşturduklarını ifade etmektedir. Yüz yüze, telefonla, elektronik ortamda ya da e-posta yoluyla

gerçekleştirilebilen yarı yapılandırılmış görüşmenin en önemli özelliği önceden belirlenmiş soruların açık uçlu olması, yönlendirilerek ve bir düzen ve yapı içinde görüşme kılavuzu takip edilerek sorulmasıdır (Demir, 2011: 279; Saruhan ve Özdemirci, 2016: 333). Yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme tekniğinin tam arası sayılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, soruların açık uçlu ve esnek olması sayesinde, katılımcıların algıladığı dünyayı kendi düşünceleri ile anlatma fırsatı tanır (Merriam, 2015: 87-89). Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacıya hem görüşme rehberi (araştırma kılavuzu) doğrultusunda ilerleme hem de ihtiyaç duyduğunda derinlemesine bir görüşme fırsatı sunmakta (Gürbüz ve Şahin, 2016: 188) ve taraflara, bazı soruları birlikte yeniden düzenleme imkânı tanımaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2014: 152). Sart (2015: 143), Hollaway ve Jefferson (2000)'den aktardığına göre anlatı içerikli görüşme sorularının, görüşülen katılımcıların hayatları hakkında uzun bir dönemi kapsayan tek bir soru sormak yerine, katılımcıların belirli bir zaman ve durum hakkında konuşmalarını temin eden sorular şeklinde olmasının daha doğru olduğunu vurgulamaktadır. Görüşme soruları oluşturulurken buna özen gösterilmelidir.

5. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASINDA KATILIMCI SEÇİMİ

Kullanılacak olan yöntem ve desen belirlendikten, araştırmacının rolü netleştirildikten ve veri toplama yöntemine karar verildikten sonra araştırmanın nerede yapılacağına ve katılımcıların kimler olacağına karar verilmesi gerekmektedir. Nitel araştırmalar ve desenler için bu süreç rastgele değildir. Hele ki anlatı deseni ve daha özelden hayat hikâyesi araştırması için bu süreç kendine has özellikler içermektedir. Bir anlatı araştırmasında, araştırmacının bir veya daha fazla kişiyi bulmaya ihtiyacı olduğunu, bu kişilerin erişilebilir, farklı, bilgi sağlamaya istekli ve

başarıları veya sıradanlıklarıyla kendine özgü (çalışma için uygun olan bir erkek veya kadın, *dikkat çekici* ve *siyasi olarak önemli bir kişi* veya sıradan birisi) ve araştırılan spesifik konuyu açıklayabilecek nitelikte olması gerektiğini söyleyen Creswell (2016: 147-155)'in Plumber (1983)'den aktardığına göre anlatı araştırmasının katılımcılarının seçilmesi için iki yol önerilmiştir: (1) kişilerin şans eseri karşılaşma sonucu tanışan, geniş katımlı bir çalışmadan ortaya çıkan veya gönüllülerden oluştuğunu iddia eden pragmatik yaklaşım ve (2) kültürlerin çatıştığı bir ortamda yaşayan 'marjinal bir insanın', yaşadığı dönemi etkileyen '*harika insanın*' veya insanların genelini temsil eden 'sıradan insanın' seçilebileceğini iddia eden alternatif bir yaklaşım. Anlatı araştırmasında katılımcı seçimi için baz alınacak bu temel yaklaşımların yanında, hayat hikâyesi araştırması için de benzer kriterler söz konusudur.

Hayat hikâyesi yönteminin, kadınlar, azınlıklar, baskı ve yıldırımaya uğrayanlar, eşcinseller, yaşlılar, özürlüler ve *çok özel bir meslek icra edenler* gibi birey ve grupları incelediğini ve onların yaşamını ve yaşam olaylarını anlamada bizzat kendilerinin sunduğu derin ve ilk elden bilgiler içerdiğini söyleyen Bulut (2014), Plummer (2001)'den aktardığına göre Hayat hikâyesi araştırmalarının inceleme konusu yapabileceği 3 insan karakterinden bahsetmiştir: "*marjinalleştirilmiş insanlar*", "*büyük adamlar*" ve "*sıradan insanlar*".

Görüldüğü gibi anlatı ve hayat hikâyesi yönteminde katılımcılar belli bir amaç doğrultusunda seçilmektedir. Yalnız araştırma kapsamında katılımcı olarak belirlenebilecek bu kişiler arasından hangilerinin seçileceğini belirlememizi sağlayan spesifik örneklem stratejisi de kararlaştırılmalıdır. Amaçlı örneklem yöntemleri kapsamında en çok kullanılan örneklem seçme stratejileri; *maksimum çeşitlilik*, *politik önem ve kriter (ölçüt) örneklemedir*.

Bireylerin veya mekânların spesifik özelliklerine bağlı olarak çeşitli doküman varyasyonlarını (Miles ve Huberman, 1994: 28; Akt. Creswell, 2016: 158) ifade eden *maksimum çeşitlilik stratejisindeki* amacın, görelilik olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklemde çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak olduğunu söyleyen Yıldırım ve Şimşek (2011), bunun genelleme oluşturmaktan ziyade çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymak için olduğunu aktarmaktadır. *Politik önem stratejisi* ise istenilen ilginin çekilmesi veya istenilmeyen ilgiden kaçınmak için kullanılan (Miles ve Huberman, 1994: 28; Akt. Creswell, 2016: 158) bir örneklem seçim metodudur.

Bütün durumların kalite güvencesi olan bazı kriterleri karşılaması (Miles ve Huberman, 1994: 28; Akt. Creswell, 2016: 158) için araştırmacı tarafından başvuru için *ölçüt (kriter) örnekleme*, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların ve katılımcıların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 112). Bu ölçütler, önceden hazırlanmış ölçütler olabileceği gibi araştırmacı tarafından da oluşturulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 112). Ölçüt örneklem strateji ile seçilen örneklem, araştırılan konuya ilişkin deneyim sahibi bireylerden oluştuğunda oldukça iyi sonuçlar vermektedir (Creswell, 2016: 155).

Örneklem seçme stratejisi kadar önemli bir konu da örneklemin büyüklüğü sorunudur. Anlatı araştırmalarında, geniş bir katılımcı havuzu ile ortak bir hikâyenin oluşturulmaya çalışıldığı durumlar dışında bir veya birkaç kişi örneklem olarak belirlenebilir (Creswell, 2016: 157). Nitel araştırmalarda bazen tek bir kişi bile araştırmanın örneklemini oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 87). Creswell (2013: 189), anlatı araştırması için 1-2 kişiyi incelemenin yeterli olacağını söylemektedir.

6. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASINDA VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmanın veri toplama yöntemi ve katılımcıları belirlendikten ve görüşme gerçekleştirilecek kişilere bağlantı kurduktan sonra, görüşme öncesi katılımcılara; çalışma hakkında bilgilendirme yapmak, görüşme formunu göndermek, görüşme süresi hakkında bilgi vermek ve uygun gördükleri zaman ve mekân için randevu talep etmek gerekir.

Katılımcılar ile görüşmeler için buluşulduğunda, görüşme öncesi güven ve samimiyet ortamının sağlanması adına görüşmeye başlamadan önce her katılımcı; çalışmanın amacı, önemi, kapsamı, araştırma soruları hakkında bilgilendirilerek katılımcılardan gönüllü katılımcı oldukları beyanı ve görüşmede ses kayıt cihazı kullanılacağına dair onay alınmalıdır. Ses kaydının alınması, konuşulan her şeyin analiz amacıyla korunmasını garanti edecektir (Merriam, 2015: 105). Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları harfi harfine transkript edilerek analize hazır hale getirilmelidir.

Araştırmacı, katılımcıların yaşadıkları ya da çalıştıkları yere bizzat giderek görüşmenin doğal ortamında yapılmasına özen göstermelidir. Sohbet havasında geçmesi gereken derinlemesine görüşmeler esnasında, araştırmacı tarafından önemli görülen ifadeler ve kritik bulunan noktalar not edilmelidir. Bu katılımcıların söylediklerinin yanında vücut tepkilerini de kaydedilmesini sağlayacaktır (Merriam, 2015: 105). Görüşmelerin daha sağlıklı olması amacıyla, katılımcıların rahat davranabilecekleri ve kendilerinin belirledikleri bir ortamda (çalışma ofisi, otel, kafe) ve zamanda görüşmeler gerçekleştirilmelidir.

Tüm görüşmelerin sonucunda ortaya çıkan ses kayıtları, transkript edildikten sonra bir görüşme dökümü elde edilmelidir. Analiz aşamasına geçilmeden önce bu dökümler, defalarca okunarak hikâyeler ve araştırma soruları arasında bağ kurulmaya çalışılmalıdır. Bu okuma muhtemel kod,

kategori ve temaların neler olabileceği hakkında bir fikir alt yapısı oluşturacaktır. Okumalardan sonra analiz ve kodlama aşamasına geçilebilir.

7. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASINDA VERİLERİN ANALİZİ

Anlatı ve hayat hikâyesi araştırmaları için veri analiz yöntemini tarif etmeden önce, nitel araştırmacıların veri analizinin genellikle yaparak öğrenilmekte (Dey, 1993: 6) olduğunu belirtmekte yarar vardır. Öğrenen kişi misyonu ile başlanılan analiz süreci ile ilgili bir diğer mesele de hikâyeleri analiz etmek için en iyi yolu öneren bir stratejinin olmamasıdır (Coffey ve Atkinson, 1996). Ancak anlatı araştırmalarında toplanan veriler, hayat hikâyesi, otobiyografi, görüşme ya da diğer materyallerden hangilerinden elde edilirse edilsin, belli bir strateji ya da yaklaşım kullanılarak analiz edilmelidir (Merriam, 2015: 193). Bu zorunluluk, nitel araştırma için geçerli olduğu gibi anlatı analizi ve hayat hikâyesi araştırması için de geçerlidir.

Nitel araştırma ve anlatı desenleri için çeşitli analiz yaklaşımı ve stratejileri vardır. Öncelikle Creswell (2016: 180), *nitel araştırmalarda*; (1) veri analizi için verilerin hazırlanması ve organizasyonu, (2) verileri kodlama ve kodların bir araya getirilmesi ile temalara indirgeme ve (3) veriyi şekiller, tablolar veya bir tartışma hâlinde sunma adımlarından oluşan *üç analiz stratejisinin*, her araştırmacının kullandığı genel bir analiz süreci olduğunu söylemektedir. Bu adımlar nitel analizin en temel unsurlarıdır ve her nitel desen için de gereklidir. Creswell (2016: 180-181) taslak fikirler oluşturma, notlar alma, alan notlarını özetleme, kelimelerle çalışma, metafor oluşturma, kodların belirlenmesi, kodları temalara indirgeme, kodların frekanslarını hesaplama, kategorilerle ilişki kurma, kategorileri literatürdeki analitik çerçeve ile ilişkilendirme, bir bakış açısı oluşturma ve verileri sunma stratejilerinin de bu üç temel analiz stratejisine hizmet

etmek için eklenebileceğini ifade etmektedir.

Nitel araştırmada kullanılabilecek analiz yöntemleri bunlarken bir anlatı araştırmasında toplanan veriler, *anlatılan hikâye, açığa çıkan olayların kronolojisi, dönüm noktaları veya tezahürler* için analiz edilir (Creswell, 2016: 189-193). Merriam (2015: 192-193) da Creswell'i destekler şekilde; anlatı analizinde vurgunun, insanların anlattığı hikâyelerde, bu hikâyelerin nasıl anlatıldığında ve bu hikâyeler anlatılırken kullanılan dilde olduğunu söylemektedir. *Anlatı analizlerinde* bunu sağlamanın çeşitli yolları vardır; (1) *hikâye yapısı yaklaşımı* (Yussen ve Ozcan, 1997), (2) *üç boyutlu alan yaklaşımı* (Clandinin ve Connelly, 2000), (3) *kronolojik yaklaşım* (Denzin, 1989) ve (4) *dört analitik veri analizi tipolojisi* (Riessman, 2008).

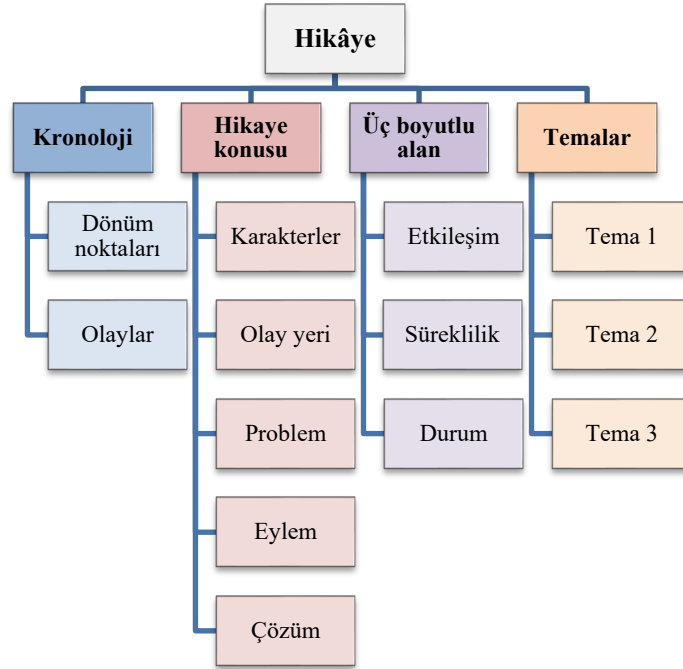
Hikâye yapısı yaklaşımı, metin verilerinin karakter, olay yeri, problem, faaliyetler ve çözümden oluşan hikâye yapısının beş unsuru aracılığıyla analiz edilmesine dayanmaktadır (Yussen ve Ozcan, 1997). *Üç boyutlu alan yaklaşımı* ise etkileşim (kişisel ve sosyal), süreklilik (geçmiş, şimdi ve gelecek) ve durum unsurlarının (mekânlar) olduğu üç boyutlu bir analiz stratejisidir (Clandinin ve Connelly, 2000). *Kronolojik yaklaşım*, bireyin günlüklerinden veya mülakatlardan ortaya çıkan hikâyeler ve dönüm noktalarını ortaya koymak ve hayatının bir kronolojisini geliştirmek için çocukluk, evlilik ve iş gibi hayatının aşamaları veya deneyimlerinin araştırıldığı ve bireylerin hayatlarını şekillendiren faktörlerin belirlenmeye çalışıldığı ve sonuç olarak bireylerin hayatlarındaki süreçleri, hayat deneyimlerine ilişkin teorileri, hayatın genel ve özel özelliklerini vurgulamayı amaçlayan bir analiz yöntemidir (Denzin, 1989). Riessman (2008)'ın ortaya attığı *dört analitik veri analizi tipolojisine* göre verilerin analiz edilmesinde ise *tematik analiz, yapısal analiz, diyalojik (diyaloga ve karşılık etkileşime dayalı) analiz ve sunum analizi* olmak üzere farklı yöntemler kullanılabilir. *Tematik analiz*, görüşme

verilerinin içeriğinin analiz edilmesiyle katılımcıların ne söylendiğinin analiz edilmesidir. *Yapısal analiz* ise bir hikâyenin nasıl anlatıldığı üzerinde odaklanır. *Diyalojik analiz*, araştırmacı ve katılımcı arasındaki etkileşim yoluyla hikâyenin üretilmesidir. Son olarak diyalojik analizin daha detaylı hali olan *sunum analizi* ise katılımcının hikâyesini sunarken kullandığı jest, mimik, beden dili ve argümanların analiz edilmesidir.

Riessman (2008)'e benzer şekilde Elliot (2005) da anlatı analizinin üç önemli

türünün; araştırmacının, (1) hikâyede anlatılan olaylar ve deneyimlerle, yani hikâyenin içeriğiyle ilgilendiği *içerik odaklı yaklaşım*, (2) hikâyenin biçimi veya yapısıyla ilgilendiği *yapı odaklı yaklaşım* ve (3) *hikâyelerin gerçekleştirilmesine veya performansına (hikâyelerin oluşturulduğu, anlatıldığı ve tüketildiği etkileşimsel ve kurumsal bağlamlara) odaklandığı yaklaşım*, olduğunu söylemektedir. Anlatı araştırması için farklı şekillerde kodlama şablonu sunan bu analiz yaklaşım ve stratejilerini (Creswell, 2016: 207) Şekil 1'de görmek mümkündür.

Şekil 1: Anlatı Araştırması İçin Kodlama Şablonu

Bir anlatı analizinde araştırmacı bu analiz yaklaşımlarından istediğini ya da istediklerini kullanabilir. Ele alınan bu veri analizi yaklaşım ve stratejileri kullanarak

anlatı araştırmasında veri analizi ve sunumuna dair yapılabilecek işlemler (Creswell, 2016: 190-191) ise Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Anlatı Araştırması İçin Veri Analizi ve Sunumu

Veri organizasyonu	Veriler için dosya oluşturma ve düzenleme
Okuma, kısa notlar alma	Metni okuma, kenar notları alma, ön kodları oluşturma
Kodlar ve temalar içindeki verileri betimleme	Hikâyeyi veya bir dizi deneyimi betimleme ve bunları kronolojik olarak yerleştirme
Kodlar ve temalar içindeki verileri sınıflama	Hikâyeleri tanımlama Dönüm noktalarını bulma Bağlamsal materyalleri tanımlama
Verileri yorumlama	Hikâyenin daha geniş anlamlarını yorumlama
Sunma, verileri görselleştirme	Anlatıyı süreçler, kuramlar ve yaşamın eşsiz ve genel özellikleri üzerine odaklanarak sunma

Anlatı ve hayat hikâyesi araştırmalarında, yukarıda detaylı bir şekilde ele alınan nitel ve anlatı araştırması için kullanılabilir veri analizi ve sunumu yaklaşımı ve stratejileri doğrultusunda hareket edilmeli ve yukarıda Tablo 1’de belirtilen veri analizi ve sunumu için yapılması gereken adımlar gerçekleştirilmelidir. Veri analizine geçmeden önce, bu adımlardan ilki olan *veri organizasyonunu* adımını gerçekleştirmek için, görüşme ses kayıtları deşifre edilerek metne aktarılmalı ve metne aktarılan verilerden oluşan ve bütün katılımcıların görüşmelerini içeren bir veri kitapçığı hazırlanmalıdır. Veri kaybı olup olmadığını denetlemek adına görüşme metni (dökümü) ile ses kaydı, eş zamanlı dinleme ve okuma yoluyla karşılaştırılmalıdır. Ayrıca kodlamaları daha düzenli ve sistematik olarak gerçekleştirmek adına Excel ortamında bir kodlama dosyasının tutulması iyi olacaktır. Deşifre süreci, veri toplama süreci ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilmelidir. Deşifre tamamlandıktan sonra *okuma ve kısa notlar alma aşaması* için, kodlamalara geçmeden önce araştırma ile ilgili bütünsel bir bakış açısı kazanmak, verilere hâkim olmak ve anlam bütünlüğünü sağlamak adına veri kitapçığı, birkaç defa okunmalıdır. Araştırmacı, veri kitapçığı okumalarından sonra, ön kodları oluşturmak ve kodlamalara bir alt yapı oluşturmak için araştırma konusu ve sorularına yönelik her bir katılımcının anlatımlarını saptamalı,

bunları metin üzerinde renkli kalemle işaretlemeli ve her biri için sayfa kenarlarına notlar almalıdır. Kodlama işlemi, görüşmelerden elde edilen veri kitapçığı üzerinde yapılmıştır. Kodlama işlemi, bir hafta ara verilmek suretiyle iki tur şeklinde yapılmalıdır. Bunun amacı, araştırmacıda oluşabilecek kodlama körlüğünün önüne geçmektir. Bu işlemden sonra ikinci bir göz ile kodlama yapmak, eksiklik ve hataları tespit etmek amacıyla uzman biri tarafından ayrı bir kodlama daha yapılması gerekir. *Kodlar ve temalar içindeki verileri betimleme* adımı, kodlama ile tespit edilen araştırma sorularına dair çıktılar, kronolojik yaklaşımla betimlenmelidir. *Kodlar ve temalar içindeki verileri sınıflama ve verileri yorumlama* aşamalarında, notlar ve kodlar sınıflanarak katılımcıların anlatımları tanımlanmaya çalışılmalıdır. Bu amaçla katılımcıların anlatıları ile ilgili kategori ve temalar tespit edilmelidir. Daha sonra katılımcıların anlatımları arasındaki bağlamsal materyaller tanımlanmalı ve katılımcıların algı ve deneyimleri yorumlanmalıdır. Katılımcıların ortak yönleri ile ilgili bir çıkarım yapılmak isteniyor ise her bir katılımcının hayat hikâyelerinin daha geniş anlamları yorumlanarak bütün katılımcıların ortak özellikleri tespit edilerek yorumlanmalıdır. Yorumlama aşamasından önce izleme ve geçerlik-güvenirlilik komitesi, akranlar ve uzman kişiler ile yapılan değerlendirmeler

sonucunda, kodlamalar, kategoriler ve temalar konusunda görüş birliğine varılmasına özen gösterilmelidir. Son olarak *sunma ve verileri görselleştirme adımı*nda ise veri kitapçığı üzerinde elle yapılan kodlamaya *nitel analiz programı* aracılığıyla yapılan analizlerin eşlik etmesi daha iyi olacaktır. Program, elle yapılan kodlama ve temalaştırma işlemlerinin daha sistematik bir hâlde yürütülmesini ve kavram haritaları oluşturularak sunumun daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Daha anlaşılır, özet ve bütüncül sonuçlar ortaya koymak amacıyla bulgular ve sonuçlar; metaforlar, ağaçlar ve kavram haritaları ile ifade edilmeye çalışılmalıdır.

8. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASINDA GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik, nicel araştırmalara nazaran farklılık arz etmektedir. Nicel araştırmalardaki geçerlilik ve güvenilirlik kavramlarının karşılığı olarak nitel araştırmalarda farklı perspektifler geliştirilmiş ve bunun sonucunda da geçerlik ve güvenilirlik yerine farklı terimler kullanılmaya başlanmıştır.

Creswell (2016: 246)'in Lincoln ve Guba (1985) ve Eisner (1991)'den aktardığına ve Merriam (2015: 201) göre, geçerlik için kullanılan iç geçerlik (internal validation), dış geçerlik (external validation), güvenilirlik (reliability) ve objektiflik (objectivity) terimleri yerine inandırıcılık (credibility), özgünlük (authenticity), aktarılabilirlik (transferability), güvenilebilirlik (dependability) ve onaylanabilirlik (confirmability) gibi terimler kullanılmaktadır. Güvenirlik terimi yerine de kararlılık ve tutarlılık terimlerinin kullanıldığı görülmektedir (Creswell, 2016: 253-255). Ancak nitel araştırmada genel olarak iç geçerlik yerine *inandırıcılık*, dış geçerlik (genelleme) yerine *aktarılabilirlik*; iç güvenilirlik yerine *tutarlılık* ve dış güvenilirlik (tekrar edilebilirlik) yerine *teyit edilebilirlik* kavramlarının kullanıldığı söylenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 264).

8.1. Geçerlik

Farklı nitel araştırma desenleri için farklı geçerlik yaklaşımları olmadığını ve anlatı araştırmalarında geçerliğe daha az önem verildiğini söyleyen Creswell (2016: 249)'e göre *geçerlik*, bulguların doğruluğunu değerlendirme amaçlı bir teşebbüs şeklinde tanımlanmaktadır. Geçerlik çeşitlerinden olan ve araştırma bulgularının dış dünyadaki gerçekliğe uyup uymadığı sorunsalı ile ilgilenen *iç geçerlik* ise araştırmadan elde edilen sonuçların doğruluğunun incelenmesi ve araştırmacının, araştırmadan elde ettiği sonuçların gerçeği yansıtmadığını denetlemesi demekken; bir çalışmanın sonuçlarının farklı durumlara ne derece uygulanabileceği ile ilgilenen *dış geçerlik*, benzer ortam ve şartlarda araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 257-258; Merriam, 2015: 201-214). Nitel araştırmalarda iç geçerlik yerine kullanılan *inandırıcılığın*, bir araştırmanın bilimsel olarak kabul edilebilmesi için araştırma süreci ve sonuçlarının açık, tutarlı ve teyit edilebilir olması; dış geçerlik yerine kullanılan *aktarılabilirliğin* (*transfer edilebilirlik, nakledilebilirlik*), nitel araştırma sonuçlarının doğrudan benzer ortamlara genellenemeyeceğini, ancak bu tür ortamlara sonuçların uygulanabileceğine dair geçici yargılara ulaşılması demek olduğunu ifade eden Yıldırım ve Şimşek (2011: 265-270), Lincoln ve Guba (1985)'dan aktardığına göre *inandırıcılık için uzun süreli etkileşim, derin odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi ve katılımcı teyidi*; Erlandson ve diğerleri (1993)'nden aktardığına göre *aktarılabilirlik için ise ayrıntı betimleme ve amaçlı örnekleme* stratejilerinden bahsetmiştir. Merriam (2015: 205-211) da benzer şekilde *geçerlik stratejileri olarak üçgenleme, üye (katılımcı) kontrolü, veri toplama süreçlerine uygun ve yeterli katılım, negatif (uymayan, tutarsız) durum analizi, araştırmacının duruşu ve uzman incelemesinden; aktarılabilirlik stratejisi olarak da zengin ve yoğun tanımlamadan* söz etmiştir. Creswell ve Miller (2000: 124-

129) ise geçerliği sağlamak için kullanılacak sekiz strateji olduğunu aktarmıştır:

1. Uzun süreli katılım ve sürekli gözlem,
2. Üçgenleme,
3. Akran incelemesi veya sorgulaması,
4. Olumsuz durum analizi,
5. Araştırmacı önyargılarının açıklanması,
6. Üye kontrolü,
7. Zengin, yoğun betimleme,
8. Dış denetimler.

Bu stratejilerden en az ikisinin kullanılmasının geçerlik için yeterli olacağını ifade eden Creswell (2016: 250-253) ile Yıldırım ve Şimşek (2011: 265-269), en çok tercih edilen geçerlik stratejileri olan uzun süreli katılım ve sürekli gözlem, üçgenleme, akran incelemesi, araştırmacı önyargılarının açıklanması, zengin ve yoğun betimleme ve dış denetimleri şu şekilde açıklamıştır:

Uzun süreli katılım ve sürekli gözlem (uzun süreli etkileşim), araştırmacının veri kaynakları ile uzun süreli bir etkileşim içinde olması; *üçgenleme (çeşitleme)*, araştırmacıların, araştırdığı konuya ilişkin farklı bakış açılarını ve kaynakları ortaya çıkarmak, çoklu ve farklı kaynakları ve yöntemleri, araştırmacıları ve teorileri destekleyici kanıtlar oluşturmak ve bir kodu ya da temayı belgelendirmek için kanıt sunması; *akran incelemesi*, araştırma sürecinin dışarıdan birisi tarafından kontrol edilmesi; *araştırmacı önyargılarının açıklanması*, araştırmacının geçmiş deneyimleri ve ön yargılarına ilişkin yorumlarda bulunması; *zengin ve yoğun betimleme (derin odaklı veri toplama)*, bir durumu tanımlarken ya da bir tema hakkında yazarken detayların verilmesi ve *dış denetim (uzman incelemesi)*, çalışma ile alakası olmayan dışarıdan bir uzmanın, danışmanın ya da denetçinin hem süreci hem de çalışmaların sonuçlarını incelemesi ve değerlendirmesidir.

Yapılacak çalışmalarda, yukarıda açıklanan geçerlik ve inanırılık stratejileri doğrultusunda çalışılmaya özen

gösterilmelidir. Buna göre uzun süreli katılım ve sürekli gözlem için, araştırma yapılan ortamda uzun süre vakit geçirilmeli, uzun süre gözlemler yapılarak ortam doğal haliyle yansıtılmaya çalışılmalı ve görüşme dökümleri defalarca okunarak veriler uzun süreli bir incelemeye tâbi tutulmalıdır. *Üçgenleme için*, maksimum çeşitlilik, politik önem ve kriter (ölçüt) örnekleme metotları kullanılarak farklı özelliklere sahip katılımcılar, araştırmaya dâhil edilerek veri kaynaklarında çeşitlenmeye gidilebilir. Bu sayede de araştırmanın geçerliği ve inanırılığı artırılmaya çalışılabilir. Görüşme soruları netleştirilmeden önce pilot görüşme gerçekleştirilerek araştırma soruları yeniden dizayn edilmelidir. Yine araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmalı ve araştırma sonuçları ilgili literatürle ilişkilendirilmelidir. Ayrıca araştırmanın metodoloji kısmı açık bir şekilde tanımlanarak, araştırmanın amacı, önemi, sorusu, sistematığı, yöntemi, deseni, sınırlılıkları, varsayımları, güçlükleri, veri toplama yöntemi ve süreci, katılımcıları ve analizi aşamaları anlaşılır bir şekilde izah edilmelidir. *Akran incelemesi için*, nitel yöntemde uzman bir arkadaş ile araştırma, başından sonuna kadar birlikte yürütülerek araştırma sürecinin, yakın bir denetim ve değerlendirmeye tâbi tutulması önerilmektedir. Yine nitel yöntem konusunda deneyimli araştırmacılarla sık sık buluşulmalı, araştırma süreci ile ilgili yönlendirme ve değerlendirmelerine başvurulmalıdır. *Araştırmacı önyargılarının açıklanması için*, araştırmacının konumu, açık bir şekilde belirtilmeli ve araştırmanın veri toplama aşamasında tarafsız olmaya özen gösterilmelidir. *Zengin ve yoğun betimleme için*, çalışmada katılımcılardan doğrudan alıntılar kullanılmalı, araştırma amacına göre yeniden düzenlenen ham veriler, hiçbir müdahalede bulunulmadan ve yorum katmadan aktarılmalıdır. *Dış denetim için*, araştırma sürecinde çeşitli uzmanlara ve nitel araştırmalarda uzman kişilere sık sık danışılmalı ve geri bildirimlerde bulunması sağlanmalıdır. Yine görüşme sorularının oluşturulması, katılımcıların seçilmesi ve analiz sürecinde

kod ve temalara karar verilmesinde izleme, geçerlik ve güvenilirlik komitesinde yer alan kişilerle ile toplanılarak görüş ve değerlendirmelerine başvurulmalıdır. Ayrıca geçerliliği arttırmak adına, görüşmelerde veri kaybı yaşanmaması ve görüşmelerin ispatının kolaylaştırılması için ses kaydının alınması tavsiye edilmektedir. Yine, çalışmanın geçerliğini arttırmak adına verilerin, amaçlı örneklem metodu ile seçilen katılımcılardan derinlemesine ve yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanması önerilmektedir.

8.2. Güvenirlik

Farklı projeler ve farklı araştırmacılar açısından da araştırmacının yaklaşımının tutarlılığını işaret etmek için kullanılan ve araştırmada elde edilen bulguların yeniden üretilip üretilmemesi ile ilgilenen (Gibbs, 2007; Akt. Creswell, 2013: 201; Merriam, 2015: 211) *güvenirlik*, veri setleri ile ilgili birden fazla kodlayıcının cevaplarındaki *kararlılık* anlamına gelmektedir (Creswell, 2016: 253). Güvenirlik türlerinden olan *iç güvenilirlik*, araştırmacının araştırma aşamalarında yaptığı kontrollerin sağlanmasını ifade ederken; *dış güvenilirlik*, değişen durumlar ve olayların tekrarlanmamasını ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 259-274). İç güvenilirlik yerine kullanılan *tutarlılığın*, nitel araştırmalarda olay ve olguların, aynen tekrar edilmesinin mümkün olmadığı varsayımından hareketle, değişkenliğini kabul ederek bu değişkenliği araştırmaya tutarlı bir biçimde yansıtmak; dış güvenilirlik (tekrar edilebilirlik) yerine kullanılan *teyit edilebilirliğin*, nitel araştırmalarda tam nesnellüğün mümkün olmadığı ve araştırmacının etkisinin hiç olmadığı bir araştırmadan söz edilemeyeceğinden hareketle araştırmacının ulaştığı sonuçları topladığı verilerle sürekli olarak teyit ederek okuyucuya mantıklı bir açıklama sunması demek olduğunu söyleyen Yıldırım ve Şimşek (2011: 264-274), Erlandson ve diğerleri (1993)'nden aktardığına göre *tutarlılık için tutarlık incelemesi*; *teyit edilebilirlik için ise teyit incelemesi* stratejisini önermiştir. Creswell (2016: 253-255) ise *güvenirliği sağlamak*

için kodlayıcılar arası görüş birliği stratejisinden bahsetmiştir. Merriam (2015: 213), *tutarlılık ve güvenilirliği sağlamak için* geçerlik stratejilerinde de kullanılan *üçgenleme, uzman incelemesi, araştırmacının konumu ve denetleme tekniğinin* kullanılabilceğini aktarmıştır. Silverman (2013) ise *güvenirliği arttırmak için ayrıca saha notlarından* söz etmiştir.

Araştırmaya dışarıdan bir gözle bakılarak araştırmacının araştırma sürecinde tutarlı davranıp davranmadığını ortaya koymayı amaçlayan (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 272) *kodlayıcılar arası görüş birliği (tutarlık incelemesi)*, verilerin analizinde çoklu kodlayıcıların kullanılmasını (Creswell, 2016: 253) ifade ederken; *teyit incelemesi* ise dışarıdan bir uzmanın araştırma sonuçları ile ham verileri karşılaştırarak değerlendirmesini kastetmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 272).

Yukarıdaki belirtilen güvenilirlik stratejileri doğrultusunda güvenilirliği ve tutarlılığı sağlamaya yönelik önlemler alınmalıdır. Buna göre, *saha notları için*, her katılımcı için görüşme notları ve araştırma süreci boyunca *araştırmacı günlüğünün* tutulması yerinde olacaktır. *Kodlayıcılar arası görüş birliği, uzman incelemesi, denetleme tekniği ve teyit incelemesi için*, katılımcılara ait ses kayıtları, dökümler, araştırmacı günlüğü ve kodlamalar araştırmacı tarafından saklanmalıdır. Nitel araştırma konusunda uzman bir kişi tarafından görüşme dökümlerinden bir tanesinin kodlanması önerilmektedir. Yapılan kodlamalar ile araştırmacının kodlamaları karşılaştırılarak benzerliklere bakılmalı ve büyük oranda aynı kodlamanın yapıldığından emin olunmalıdır. Ayrıca kodlar ve temalar üzerinde *izleme-geçerlik-güvenirlik komitesi* ile tartışmalar yapılarak bir görüş birliğine varılmaya çalışılmalıdır. Bu kapsamda ayrıca analiz ve yorumlamalara yansıyan önyargılar, yazım hataları ve yanlış anlaşımalar düzeltilmeli ve tutarlılığı arttırmak adına bulguların genellenebilirliği dolaylı ve analitik yoldan yapılarak sunulmaya çalışılmalıdır. Yine teyit edilebilirliği arttırmak adına ses kayıtları dinlenilerek ham verilerle tutarlılığı

karşılaştırılmalı, talep eden katılımcılara ve dış denetimcilere sunabilmek adına ses kayıtları, dökümler ve kodlamalar muhafaza edilmelidir. Ayrıca araştırmanın tutarlılığını arttırmak için, araştırma soruları, çalışmanın amacı, katılımcıların dâhil olma kriterleri, veri toplama yöntemi ve süreci açıkça ifade edilmeye çalışılmalı ve araştırmacı konumunu net bir şekilde ifade etmelidir.

9. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASININ SINIRLILIKLARI

Anlatı ve hayat hikâyesi desenlerinin sınırlılıkları, çoğunlukla metodolojiden kaynaklanmaktadır. Nitel araştırmanın yapısından kaynaklı olarak; sonuçların nicel araştırmalarda olduğu gibi sayılara indirgenememesi (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 48), istatistiksel olarak geçerliliğinin yapılamaması, genellenememesi, doğruluğunun tam olarak saptanamaması, nesnellüğünün olmaması (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 97) ve katılımcı sayısının azlığı gibi kısıtlar, bu desenlerin doğal kısıtlarını oluşturmaktadır. Bu doğal kısıtlardan ötürü, yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlara araştırmacı kendi yorumunu katacağından, yani araştırmacının tarafsızlığı devreye gireceğinden, söz konusu araştırma ile objektif bir sonuç çıkmayacaktır. Gerek araştırma sonuçlarının genellenememesi ve gerekse araştırma katılımcılarının sayıca az olması nedeniyle de, bu desenler kullanılarak yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar, bütün evreni temsil etmeyecektir.

Nitel yöntemden kaynaklanan sınırlılıkların yanında desenden kaynaklı kısıtlar da vardır. Anlatı ve hayat hikâyesi desenlerinin kullanılması; katılımcıların hayatlarını hatırlama yeteneği, özellikle bazı olayları ve deneyimleri paylaşmak istememeleri ya da yüzeysel olarak paylaşımları ve deneyim algılarının gerçek hikâyelerden farklı olabilmesi gibi çeşitli kısıtları karşımıza çıkarmaktadır. Dahası, insanlar her zaman doğru şeyleri söyleyebilir: kendilerini ve

araştırmacıları aldatabilirler. Bu desenler kullanılarak yapılacak bir araştırmanın katılımcılarının aktardıkları yaşam olayları ve deneyimler, geçmiş hayatlarındaki olaylar ve deneyimleri içerir ve bu olaylar ve deneyimlerden ne tür anlamlar çıkardıkları ile ilgilidir. Bu şu anlama gelmektedir: katılımcılardan toplanan hikâyeler, geçmişlerini olduğu gibi yansıtmayabilir. Bu kısıtlarına rağmen anlatı ve hayat hikâyesi desenleri; katılımcıya herhangi bir deneyimi bir başka deneyime nazaran detaylandırabilme özgürlüğü tanınması, katılımcılara sorulan soruların açık uçlu olması ve katılımcıların sadece sorulan sorular ile sınırlı kalmaması, katılımcı için hangi hikâyenin daha önemli olduğu ve her katılımcının kendi hikâyesini nasıl anlamlandırdığının anlaşılması gibi açılardan araştırmacıya bir esneklik tanınması bakımından çeşitli avantajlar sunmaktadır.

10. ANLATI VE HAYAT HİKÂYESİ ARAŞTIRMASINDA ARAŞTIRMACININ ROLÜ

Nitel araştırmaların en temel özelliklerinden bir tanesi de araştırmacının katılımcı rolünü ifade eden yansıtıcılıktır. Yansıtıcılığın bir sonucu olarak yoruma dayalı bir araştırma yöntemi olan nitel araştırmalarda (Creswell, 2013: 187), araştırmacının kendini konumlaması gerekmektedir. Yansıtıcılık ya da araştırmacının katılımcı rolü, araştırmacıların kendi geçmiş deneyim ve kültürlerini dikkate alarak bir çalışmadaki bilgiyi nasıl yorumladıklarını ve çalışmadan ne kazandıklarını ifade etmeleridir (Creswell, 2016: 47). Geçmiş deneyimleri, kültürleri ve aldıkları eğitim, araştırmacının ortaya attığı konuyla ilgili eğilimini ve geliştirilen probleme dair çözümünü etkileyecektir (Baş ve Akturan, 2008: 10).

Araştırmacının veri toplama ve analizi sürecinde belirleyici rol oynaması ve katılımcılardan sağlanan verileri onların gözüyle sunabilmesi araştırma sürecinde baş aktör olmasını beraberinde getirmektedir (Merriam, 2015: 14-15). Nitel bir çalışma yürüten araştırmacının bizzat

sahada mesai harcayan, katılımcılarla bizzat görüşen ve gerektiğinde bu kişilerin deneyimlerini yaşayan kişi olması gerektiğinden, araştırmacı, nitel araştırmayı hayatının doğal bir parçası haline getirir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 43). Araştırmacının öğrenen kişi düsturuyla araştırmayı yürütmesi, analitik bir düşünce ve sorgulama yeteneğiyle hareket etmesi, insancıl davranması (Glesne, 2012) ve katılımcılarla güvene dayalı bir iletişim ve etkileşim ortamı kurması (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 74) araştırmacının dikkat etmesi gereken konular arasındadır. Araştırmacı, katılımcılarla etkili bir iletişim kurarak onlara güven verebilmeli, saygılı davranmalı ve onları dikkatle dinleyerek motive edebilmelidir (Gürbüz ve Şahin, 2016: 188). Creswell (2013: 18), araştırmacının nitel araştırmayı kullanırken; kendi pozisyonunu belirlemesi, katılımcıların anlamlarına ilişkin veri toplaması, kişisel değerlerini araştırmaya taşınması, katılımcıların ortamını araştırması, veriyi yorumlaması ve katılımcılarla işbirliği yapması gerektiğini söyleyerek araştırmacının rolünü özetlemektedir.

Tüm bunlardan hareketle araştırmacı, araştırmanın dizayn edilmesinden katılımcılardan derinlemesine görüşmelerle verilerin (deneyimlerin) toplanmasına, toplanan verilerin organize edilerek anlamlandırılmasından raporlanmasına kadar araştırmanın bütün adımlarında aktif rol olan bir konumda olmalıdır. Katılımcılarla, liyezon kişiler üzerinden irtibat kurularak görüşme için randevu talep edilmesi, katılımcıların kendilerini rahat hissedecekleri bir ortamda görüşmenin gerçekleştirilmesi ve görüşme öncesi ortak konular ve ilgi alanları üzerinden sohbet havasının oluşturulması gibi güven ve samimiyet ortamının tesis edilmesi için maksimum özen gösterilmelidir.

Araştırmacı, çalışma kapsamında toplanan verileri anlamlandırırken kendi tecrübe ve algılamasının farkında olarak ve önyargılarını çalışmanın dışında tutmaya çalışarak hareket etmelidir. Son olarak araştırmacı, öğrenen kişi rolünü üstlenerek merak ve istekle, bilgi ve tecrübesini artırma güdüsüyle araştırmayı sürdürmelidir.

11. SONUÇ

Bu çalışmada, özgün ve kesinliği bulunmayan yaklaşımlar olmaları itibarıyla kendine has bir uygulama şekli olan anlatı ve hayat hikâyesi araştırmaları tanıtılmaya ve araştırma adımları açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle araştırma süreci detaylı bir şekilde tarif edilerek uygulamada bir yeknesaklık amaçlanmıştır. Böylece bu iki yaklaşımın kullanımı teşvik edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma ile anlatı ve hayat hikâyesi araştırmalarına dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmasına rağmen bu iki yaklaşımda da birçok belirsiz noktaların olabileceği ve uygulama aşamasında riskler ile karşılaşılabilen bilinenlerdir. Bu noktada araştırmacılara büyük iş düşmektedir. Özellikle analiz süreci analitik, kavramsal ve bütüncül bir beceri gerektirmektedir. Araştırmacıların bunu bilerek çalışmalarını ele almaları tavsiye edilmektedir. Ayrıca nitel araştırmanın metodoloji, felsefe ve yorumlamasının da iyi bilinmesi ve anlaşılması yerinde olacaktır. En nihayetinde anlatı ve hayat hikâyesi araştırmaları, nitel araştırma türlerindedir. Her iki yaklaşımın da ontolojik, epistemolojik, aksiyolojik ve metodolojik varsayımlar ve yorumlayıcı çatılar açısından sağlam konumlanması ve iyi anlaşılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. ATKINSON, R., (2002). The Life Story Interview, In Jaber F. Gubrium ve James A. Holstein (Eds.) Handbook of Interview Research: Context and Method, Thousand Oaks, CA: Sage, p. 121-140.
2. BAL, H., (2016). Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örneklî), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
3. BAŞ, T. VE AKTURAN, U., (2008), Nitel Araştırma Yöntemleri: NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi, Ankara: Seçkin Kitabevi.
4. BULUT, S., (2014). Yaşam Öyküsü Araştırması, International Journal of Human Sciences, 11(1), p. 880-895.
5. CLANDININ, D. J. ve CONNELLY, F. M., (2000). Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research, San Francisco: Jossey-Bass.
6. COFFEY, A. VE ATKINSON, P., (1996). Making Sense of Qualitative Data, Thousand Oaks, CA: Sage.
7. CRESWELL, J. W., (2013). Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
8. CRESWELL, J. W., (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
9. DEMİR, O. Ö., (2011). Nitel Araştırma Yöntemleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri İçinde, Ed. Kaan Böke, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
10. DENZIN, N. K., (1989). Interpretive Biography, Newbury Park, CA: Sage.
11. DEY, I., (1993). Qualitative Data Analysis: A User-friendly Guide for Social Scientists, London: Routledge.
12. DOLLARD, J., (1935). Criteria for The Life History, With Analysis of Six Notable Documents, New Haven: Yale University Press.
13. ELLIOT, J. (2005). Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches, Londra: Sage.
14. EMMONS, R.A. (1986). Personal Strivings: An Approach to Personality and Subjective Well-Being, Journal of Personality and Psychology, 51, p. 1058-1068.
15. GLESNE, C., (2012). Nitel Araştırmaya Giriş, Çev. Ed. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu, Ankara: Anı Yayıncılık.
16. GOODSON, I. (1997). The Life and Work of Teachers, Chapter 4. In, Ed: B. J. Biddle vd., International Handbook of Teachers and Teaching, Netherlands: Kulwer Publishers, p.135-152.
17. GÜLER, A., HALICIOĞLU, M. B. ve TAŞGIN, S., (2015). Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
18. GÜRBÜZ, S. VE ŞAHİN, F., (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe-Yöntem-Analiz, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
19. GÜVERCİN, G., (2015). Biyografik Araştırmalar ve Biyografik Anlatı Görüşmesi, Ed. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt, Niteliksel Araştırma Yöntemleri, İstanbul: Anı Yayıncılık, s. 172-184.
20. MADAMS, D. P. (1995). The Life Story Interview, Northwestern University, Revised: 1995, Erişim Yeri: <https://www.coursehero.com/file/6036675/LifeStoryInterviewRevised-McAdams95/>, Erişim Tarihi: 07.02.2019.

21. MCADAMS, D. P., (2008). The Life Story Interview, The Foley Center for the Study of Lives Northwestern University, Revised: February-2008, Erişim Yeri: <https://www.sesp.northwestern.edu/foley/instruments/interview/>, Erişim Tarihi: 07.02.2019.
22. MCADAMS, D. P. ve OCHBERG, R.L., (1988). Psychobiography and Life Narratives, Durham, NC: Duke University.
23. MERRIAM, S. B., (2015). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, Çev.Ed. Selahattin Turan, Ankara: Nobel Yayıncılık.
24. MISCHEL, W., ve SHODA, Y., (1995). A Cognitive-Affective Systems Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure, Psychological Review, 102, p. 246-268.
25. RIESSMAN, C. K., (2008). Narrative Methods for The Human Sciences, Los Angeles, Ca: Sage.
26. SART, G., (2015). Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları, Ed. Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayyurt, Ankara: Anı Yayıncılık.
27. SARUHAN, Ş. C. ve ÖZDEMİRCİ, A., (2016). Bilim, Felsefe ve Metodoloji, İstanbul: Beta Yayınları.
28. SHAMIR, B., DAYAN-HORESH, H., ve ADLER, D., (2005). Leading by Biography: Towards a Life-story Approach to the Study of the Leadership, Leadership, 1(1), p. 13-29.
29. SHAMIR, B. ve ELLIOT, G., (2005). "What's Your Story?" A Life-stories Approach to Authentic Leadership Development, The Leadership Quarterly, 16, p. 395-417.
30. SILVERMAN, D., (2013), Doing Qualitative Research, 4th Edition, Los Angeles: Sage Publications.
31. SÖNMEZ, V. ve ALACAPINAR, F. G., (2014). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık.
32. WHITE, M., ve EPSTON, D., (1990). Narrative Means to Therapeutic Ends, New York, NY: Norton.
33. YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H., (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
34. YUSSEN, S. R. ve OZCAN, N. M. (1997). The Development of Knowledge About Narratives, Issue in Educational Psychology: Contributions From Educational Psychology, 2, pp. 1-68.